

*ПИВОВАРСЬКА К.Б., кандидат історичних наук, доцент
Полтавський національний педагогічний університет
імені В.Г. Короленка*

ПРАВО НА СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ

Демократична, соціально-правова держава покликана послідовно забезпечити реалізацію принципу соціальної справедливості – одного з найбільших загальних критеріїв гуманістичної сутності суспільно-політичного устрою.

Як відомо, на сьогодні є поширеною концепція французького вченого К. Васака про три покоління прав людини, з яких – соціальні, економічні та культурні належать до другого покоління. Вперше на конституційному рівні ці права закріпили Мексика (1917), СРСР (1919), Німеччина (1919).

Згідно з міжнародними правовими актами до соціальних прав належать права, реалізації яких пов'язані із задоволенням найважливіших соціальних потреб людини: право на працю, на заробітну плату, охорону здоров'я, право на соціальний захист та інші.

Як зазначає І. Гуменюк, найактуальнішими виявились питання забезпечення прав другого покоління – соціальних, економічних та культурних [1, с. 44]. Їх дослідження дозволяють усвідомити глибинну сутність теорії основних прав людини та сформулювати нові сучасні підходи до їх класифікації, альтернативні світовим.

Соціальні права мають два аспекти:

- ◆ потреби загальносоціальні, матеріальні, життєво необхідні для людини;
- ◆ відображають усупільнений характер задоволення таких потреб із суспільних джерел – соціальних фондів, державного бюджету.

Таким чином, на думку П. Пилипенко, соціальні права – це такі права, що відображають потреби окремої людини як члена суспільства зберігати своє фізичне існування у суспільстві в цілому, а людському соціуму в цілому – на виживання та розвиток [2, с. 98].

Взагалі, як вважає І. Арістова, в юридичній літературі не існує єдності щодо того, які права слід вважати соціальними. Так, одні автори включають до них, поряд з правом на соціальний захист, правом на житло, правом на достатній життєвий рівень та правом на охорону здоров'я, такі права, як право на працю, право на відпочинок, право на страйк, право на освіту, право на доступ до культурних цінностей, право

на безпечне довкілля, а також право на сім'ю та право на свободу світогляду і віросповідання. Такий підхід можна охарактеризувати як розгляд соціальних прав у широкому розумінні. Інші автори включають право на працю, право на відпочинок та право на страйк до економічних прав – можливостей людини здобувати засоби до існування шляхом виробництва матеріальних благ. Дехто об'єднує соціальні й економічні права, виділяючи при цьому групу соціально-економічних прав [3].

І. Арістова дотримується такого підходу до класифікації соціальних прав, при якому вони чітко розмежовуються залежно від сфери їх реалізації. Відповідно до такого підходу до соціальних прав належать: право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї; право на соціальний захист; право на житло; право на охорону здоров'я; право на отримання соціальних пільг, дотацій та компенсацій [3].

Особливе значення мають такі соціальні права, як право на достатній життєвий рівень та на соціальний захист. Вони стали підставами для докорінних перетворень системи соціального захисту – сукупності законодавчо визначених заходів (гарантій, прав, інститутів, установ), які забезпечують реалізацію соціальних прав, передбачених правом соціального забезпечення. Разом з тим, у юридичній науці та законотворчій практиці широко використовується поняття «право на соціальне забезпечення».

Сам термін «соціальне забезпечення», на думку західних учених, вперше використав президент США Т. Рузвельт, який одним із розділів своєї програми «Нового курсу» передбачив «Акт про соціальне забезпечення» (1932 р.). Однак в Росії РНК ще 31 жовтня 1918 р. затвердила Положення про соціальне забезпечення трудящих [4, с. 36].

За визначенням Б. Сташківа, право на соціальне забезпечення насамперед є правом на певні блага або, іншими словами, уповноважує особу вимагати різноманітних благ, визнаних суспільством необхідними [5, с. 72]. Вказане право гарантує особі при наявності відповідних умов на мінімальному рівні мати певні блага, а не здобувати їх. Дане право, на відміну від класичних прав, прямо пов'язане з економічними можливостями держави і без виділення необхідних коштів не реалізується.

Якщо класичні права є правами на свободу дій, гарантуються утриманням від дій інших осіб та виконавчої влади, то право на соціальне забезпечення є обов'язком держави шляхом активних дій наявними ресурсами їх забезпечувати.

Характерними рисами права на соціальне забезпечення є те, що воно:

- ◆ визнається державою і міжнародним співтовариством та займає чільне місце серед прав людини, ним від народження до смерті неодноразово користується кожна людина;
- ◆ за своєю природою суттєво відрізняється від класичних прав і потребує особливого (порівняно з іншими правами) механізму з його реалізації та охорони;
- ◆ закріплюється у нормативних актах, які застосовуються лише при наявності механізму його реалізації, зазначеного, як правило, в інших нормативних актах;
- ◆ забезпечується ідеологічними, політичними, економічними, соціальними та організаційними гарантіями;
- ◆ є одним з основних засобів маніпуляції волею виборців різними політичними силами у боротьбі за прихід до влади;
- ◆ у перехідний період забезпечується державою і гарантується судовим захистом в обсягах, передбачених на відповідний рік;
- ◆ у вказаний період з об'єктивних причин можливе звуження його змісту та обсягу [5, с. 74].

Таким чином, можна вважати, що право на соціальне забезпечення займає особливе місце у системі соціальних прав, визнаних як міжнародним, так і національним правом. Воно дає можливість особі отримувати матеріальне забезпечення у визначених законом випадках, одночасно зумовлює необхідність певних дій з боку держави і суспільства щодо надання такого забезпечення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гуменюк І. Формування системи соціального захисту населення [Текст] / І. Гуменюк // Право України. – 2007. – №11. – С. 44–48 .
2. Пилипенко П. Право соціального забезпечення у системі соціального права [Текст] / П. Пилипенко // Право України. – 2004. – №10. – С. 97–100.
3. Арістова І.В. Соціальна функція держави як визначальна категорія права соціального забезпечення України [Електронний ресурс] / І. Арістова // Форум права. – 2006. – № 2. – С. 18–21. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2006-2/06aivszu.pdf>.
4. Болотіна Н. Право людини на соціальне забезпечення в Україні: проблема термінів і понять // Право України. – 2004. – № 4. – С. 35–39.
5. Сташків Б. Предмет права соціального забезпечення: погляд на проблему // Право України. – 2000. – № 9. – С. 71–75.